

Iveta Dukaļska

„ĪŠONA GRADZĒS” – SOCIĀLO ASPEKTU IZPAUSMES MASKOŠANĀS RITUĀLOS LATGALĒ



„Īšona gradzēs” – savdabīga maskošanās tradīcija Latgalē Ludzas rajonā, kas līdz pat 20. gadsimta 70. gadiem paralēli pastāv jau zināmajai un pētītajai maskošanās tradīcijai – iešanai čigānos, kaladņikos, kaitēs, igrūs. Sākotnēji „īšonai gradzēs” ir bijusi sociāla nozīme, jo šo rituālu veikuši trūcīgā slāņa iedzīvotāji, tā iegūstot ēdienu Ziemassvētku svinībām. Kopš 20. gadsimta 60. gadiem „īšona gradzēs” kļūst par maskošanās rituālu, ko galvenokārt veic gados vecākas sievietes. Raksta autore uzskata, ka no šī rituāla tieši jaunākā maskošanās slānī ir radusies maska „ubags”, „nabags”.

Pētījuma mērķis ir noskaidrot maskošanās tradīcijas „īšona gradzēs” izcelsmi un rituālus. Pētījums balstās uz Latviešu folkloras krātuvē atrodamajiem materiāliem un lauka pētījuma intervijām, ko veikusi raksta autore Ludzas rajonā 2005.–2007. gadā. Tradīcijas izpētei ir izmantotas lauka pētījumu strukturētās intervijas. Rakstā izmantota salīdzinošā metode, kur avotu informācija ir salīdzināta ar publicēto materiālu par Ziemassvētku maskošanās tradīcijas rituāliem un to sociālo nozīmību cilvēka dzīvē 20. gadsimtā Latgalē.

ĪŠONA GRADZĒS – THE EXPRESSION OF SOCIAL ASPECTS IN MASKING RITUALS IN LATGALE

Īšona grjadzēs (gradzēs) (an expression used in Latgalian to describe a specific masking tradition) is a unique masking tradition in Latgal in the district of Ludza. It existed until the 1970s parallel to the better known čigānos iešana (literally ‘going as gypsies’). Originally, these rituals had a social meaning as an activity of the poorer classes, thereby obtaining food for the Yule festivities. Since the 1960s it has been a masking ritual performed mainly by older women. I assume that it is this particular ritual that has given rise to the mask of a beggar in a more recent masking tradition.

A narrator, when asked what a gradze is, usually answers that it is a poor person, a beggar, and gradzes is a ‘group of poor people’. Groups of poor people are usually associated with filth, which is also confirmed by the looks of the gradzes through their dirty faces. In turn, one of the ritual activities of the masked groups is frightening, making noise, and attracting attention, which can be explained as a function of the frightening of evil spirits.

This tradition could take place during Christmas night on December 24, whereas other groups of masked people could begin their activities only on December 25. Today, it is not possible to connect these traditions to the Catholic Church, but according to the materials of a field study which has been carried out in the region of Ludza since 2005 it is possible to conclude that īšona gradzēs was allowed by the Catholic church because this ritual was performed on the most Holy holiday night. Gradzes were considered to be the first Christmas messengers, or messengers of the birth of Christ.

Until the 1960s, testimonies of the narrators and available research material relating to the masking ritual allow the conclusion that people sang the Lord's songs when going for gradzēs, and only when asking for a treat they sang traditional Christmas songs and carols. Later, as the traditions changed, different songs were sung. Singing was accompanied by slow dancing, which mostly resembled the „standing pat”. In the 1970s, sometimes a village musician, who played harmonica or violin, would join the gradzes. Gradzes were not invited in and did not enter the rooms. The treats (sausages, pies, etc.) were offered through the windows or doors.

*It is possible to assume that the mythical origins of the gradzes' image could be found in Slavic mythology, where the Slavic God Kolyada (коляда) is a child of the Sun as an image of the beginning of the new year's cycle and festivities. In Slavic mythology, there is an image similar to the gradzes, called **деды, дуды, дзяды** – „old men” or „greybeards”. The **Ded** (old man) is a guardian of the family and its children. This image was also worshiped as a giver of welfare and a master of hidden fortunes. An old man with red fiery eyes and a red beard would walk around dressed as a beggar and endow the poors he would meet. Sometimes they would say that the fortune was hidden in the old man's dirty shredded clothes. The story goes that souls of the departed relatives would walk in the form of old men, and that these souls would be treated on a Christmas evening, taking the meals out below the window. A long-term study of the tradition of *īšona grjadzēs* (gradzēs) was started only in 2005. At present, the work is not yet completed and research will therefore continue to be carried on by the author of the paper.*

Ikvienā sabiedrībā valda noteikta kārtība, kas nepastāv mūžīgi, tā mainās, noveco, sabrūk un cilvēku darbības ietekmē arī atjaunojas. Sabiedrības ekonomika, sociālā un kultūras dzīve attīstās nevienmērīgi. No vienas puses, tajā ir modernisma iezīmes, bet, no otras puses, kaut kas mītisks un arhaisks: „Ikviena tauta ik mirkli savā pastāvēšanā dzīvo dažādos laikos un dažādos gadsimtos.” (Бердяев 1990: 68) Divdesmit pirmā gadsimta cilvēks dzīvo daudz kultūru sabiedrībā, kur, mijiedarbojoties dažādām tradīcijām, rodas jaunas vai arī jau tradicionālajos svētku rituālos tiek ieviesti jauni elementi. Ziemassvētkus un Jāņus var uzskatīt par latviešu nozīmīgākajiem svētkiem gada ritumā, kam raksturīgi daudzveidīgi rituāli, kuros mijiedarbojas mītiskais, arhaiskais ar mūsdienīgo, kuros simboliski nomirst vecā pasaule un piedzimst jaunā. Ziemassvētki ir viens no svarīgākajiem posmiem gada aprītē (Olupe 1992: 8).

Šī raksta mērķis ir apskatīt vienu no Ziemassvētku tradīcijām – maskošanos, jo Latvijā, tāpat kā daudzviet pasaulē, masku gājieni ir saistīti ar svētku laiku vai svinamām dienām (Rancāne 2008: 217). *Īšona gradzēs* ir viens no maskošānās veidiem Latgalē Ludzas rajonā, ko raksta autore atceras no bērnības un kas funkcionēja kultūrvidē līdz pat 20. gadsimta 70. gadiem.

Pētījuma gaitā ir pievērsta uzmanība maskošānās tradīcijas *īšona gradzēs* izcelsei un rituāliem. Pētījuma pamatā ir Latviešu folkloras krātuvē atrodamie materiāli (sk. nepublicēto avotu sarakstu) un lauka pētījuma intervijas, ko veikusi raksta autore Ludzas rajonā 2005.–2007. gadā. Jāpiebilst, ka teicēju atmiņu stāstījumi aptver informatīvi blīvu laika

periodu: 20. gadsimta 30.–70. gadi. Tradīcijas izpētei ir izmantotas lauka pētījumu strukturētās intervijas, bet datu apkopojumā arī salīdzinošā metode, kur avotu informācija ir salīdzināta ar publicēto materiālu par Ziemassvētku maskošānās tradīcijas rituāliem un to sociālo nozīmību cilvēka dzīvē 20. gadsimta garumā Latgalē.

Latvijā lielākais pētījums par maskām veikts 1933. gadā. Tas ir Jāņa Alberta Jansona pētījums „Latviešu masku gājieni” (Rancāne 2008: 228). Nozīmīgus pētījumus par maskošānās tradīcijām Latvijā ir veikusi folkloriste Aīda Rancāne, latviešu svētkus un svinamās dienas pētījuši ir Osvalds Līdeks, Edīte Olupe, Janīna Kursīte, Māra un Margērs Grīni u.c. folkloristi.

Kā jau minēts, pētījums par tradīciju *išona gradzēs* ir inovatīvs, jo izmantoti lauka pētījuma materiāli, kā arī aptver šīs tradīcijas izpēti Latviešu folkloras krātuves (LFK) nublicētajos materiālos. Meklējot šīs tradīcijas izcelsmes skaidrojumus, ir izmantota literatūra par slāvu mitoloģiskiem tēliem, ko raksta autore uzskata par pirmavotu *gradzju* (arī *gradzu*) maskas tēlam.

Ziemassvētku (Ziemas saulgriežu) svinēšanas laiks ir bijis nozīmīgs daudzām tautām, jo līdz ar „gadalaiku miju, dabas cikliskumu visciešākajā veidā ir saistīts arī zemkopja gads, kur rūpju pilni un saspringti darba posmi mijas ar atelpas un gandarījuma brīžiem svētkos, nosakot šo svētku agrāro raksturu” (Olupe 1992: 3) un šos svētkus svinēja vairākas dienas (Līdeks 1991: 5). Tāpat kā daudzu svētku norisēs, arī Ziemassvētku gaitā ir izdalāmi trīs galvenie posmi: gaidīšana jeb gatavošanās, svinēšana un pavadīšana. Svētki „(..) pārvērš vienmuļo, rūpēm pilno ikdienas laiku brīvākā un bezrūpīgākā kultūras laikā. Citādu ēdienu svētkos ēd, citādi ģērbjas, citādi dzied un citādi izturas. Laiks ir citāds un telpa citāda, norobežota no ikdienas ar meijām, ar eglītēm un svētku galdiem (..) Svētki vieno, jo to līdzdalībnieki pārzina īpašo svētku valodu un iesaistās svētku norisēs.” (Lasmane 2005: 3)

Par vienu no nozīmīgākajām Ziemassvētku tradīcijām ir uzskatāma maskošānās tradīcija: „Latvijas novados masku gājienu tradīcijas ir krietni atšķirīgas, atšķirīgi ir arī maskoto ļaužu nosaukumi. Pavisam zināmi septiņdesmit šādi maskās gājēju nosaukumi. Populārākie no tiem – čigāni, budeļi, ķekatas, tatarī, spiekstiņi, kurciemi un citi. Katrā no šīm masku grupām ir gana dažādu personāžu, kas saistīti ar senču kultu, gan animisma un totēmisma priekšstatiem, gan jaunākiem aizguvumiem.” (Rancāne 2008: 12) Ļaudis ticēja, ka maskoto grupu ierašanās nes mājai, laukiem un cilvēkiem svētību un auglību. Maskoto ļaužu grupām Latvijā ir dažādi nosaukumi, bet Latgalē visbiežāk iet *čigānos* (izplatīts visos Latvijas novados), iet *kaitēs* (visā Latgalē; no *kaitēt* – ‘spēlēties, blēņoties, niekoties’), iet *kaļaduos*, *kaļadnīkūs* (Rēzeknē, Nīrzā un citur Latgalē; no refrēna *kaladō, kaladū*) (Olupe 1992: 16), kā arī iet *igruos* (Kārsavā, Salnavā; LFK, 5677). Iešanu *igruos* var uzskatīt par analogu iešanai

kaitēs. Igri – slāvisms latgaliešu valodā, kura nozīme ir saistāma ar krievu valodas darbības vārdu *успать*, latviešu valodā analogs darbības vārds ir *spēlēties*, latgaliešu – *kaitēt*.

Pēc lauka pētījumu interviju materiāliem var secināt, ka Ludzas rajona Ciblā, Pušmucovā, Mērdzenē un Blontos, bet pēc Latviešu folkloras krātuves materiālos atrodamajām ziņām arī Ludzas rajona Kārsavā un Salnavā, Ziemassvētkos tika iets *gradzuos*: „*Zīmassvātku vokorā pi lūgim dzīduoja nabadzeigi dzīduotuoji – gradzi. Tī dzīdūt, lyudzuos svātku duovonas: dasu, kilbasu, dasu, kilbasu, gradzin, gradzin.*” (LFK 1940, 5677)

Uz jautājumu, kas ir *gradze*, teicējas parasti atbild, ka tas ir ‘nabags, ubags’, kur, savukārt, *gradzes* (arī *gradzis*) – ‘nabadzīgu ļaužu grupa’. Nabadzīgu ļaužu grupas parasti asociējas ar netūrību, ko apliecina arī *gradzes* izskats – netīras sejas. Savukārt viena no maskoto ļaužu grupu rituālajām darbībām ir baidīšana, trokšņošana, uzmanības pievēršana, kur „galvenā funkcija ir ļauno garu atbaidīšana.” (Olupe 1992: 20) Raksta autore no bērniības atceras, ka mājās bērniem Ziemassvētku vakarā tika atgādināts, ka jāaizslēdz durvis, jo “*atnuoks gradzis, nūsabeisīs*”.

Var pieļaut, ka vārda *gradze* cilme ir slāviska (*грозить* – ‘draudēt, baidīt’ (Darbiņa 2004: 78)), kur latgaliešu valodā ir citas vārdšķiras vārds *groznys* – ‘dusmīgs’ (Cibuļs, Leikuma 2003: 28), lietuviešu valodā ir vārds *atgrasus* – ‘atbaidošs’ (Balkevičs 1995: 12); kā arī krievu valodā *грязный* – ‘netīrs’ (Darbiņa 2004: 75); kas izriet no maskas izskata.

Kā uzsver teicējas, tad *tīsona gradzēs* notikusi tieši klusajā Ziemassvētku vakarā 24. decembrī, bet citas maskoto ļaužu grupas varējušas darboties, sākot tikai ar 25. decembri. *Gradzis* uzskatīja par pirmajiem Ziemassvētku vēstnešiem jeb Kristus dzimšanas vēstnešiem:

– *Kod guoja gradzēs?*

– *Zam svātkim, zam Zīmassvātkim... Gradzis guoja pa vokoram, čiguoni pa dīnu varē tīt...*” (Kazinika 2007)

Raksta autore uzskata, ka *gradzes* (*gradzis*) tēla mītiskā rašanās varētu būt meklējama slāvu mitoloģijā, kur slāvu dievs Koļada (*коляда*) ir Saules mazulis – jaunā gada cikla sākuma un svētku tēls. Koļadu svinēja Ziemas saulgriežos no 25. decembra līdz 6. janvārim. Senāk Koļada bija ietekmīgs dieva dēls, kuru Ziemassvētku vakarā sauca, aicināja, par godu šai dievībai rīkojot jautras svinības. Pēdējais aizliegums rīkot svinības par godu šai dievībai tika izdots 1684. gada 24. decembrī (Вагурина 1998: 36).

Lauka pētījumos Ludzas rajona Pasiēnē (2008) un Krāslavas rajona Indrā, Robežniekos (2007) līdzīgas rituālas darbības teicēji apraksta, stāstot par Ziemassvētku tradīciju *удти коледовать* (iet kaladniekos, kaļaduos). Šo kaladnieku rituālas darbības ir analogas *gradzēm*, taču, lai veiktu pārliecinošākus secinājumus, vēl ir jāsalīdzina iegūtie izpētes materiāli.

Vēl vienu līdzību slāvu mitoloģijā *gradzēm* var atrast, apskatot slāvu mitoloģisko tēlu *dedys* arī *дуды, дзяды* – ‘vecīši, vectēvs’, latgaliski – *deds, dzeds. Дед* (vectēvs) – slāvu mitoloģijā dzimtas sargātājs, bērnu sargātājs, arī vecākais vīrietis, dzimtas vecākais, kas seko līdzī morāles normām dzimtā. Savukārt baltkrievi un ukraiņi ar šo nosaukumu saprata mājas garu, kas sargāja mājas uguni. Šo tēlu pielūdza arī kā bagātības nesēju un apslēptās mantas pārzinātāju. *Vecītis* ar sarkanām, ugunīgām acīm un sarkanu bārdu staigāja nabaga izskatā un, satiekot nabadzīgus cilvēkus, apdāvināja tos. Dažreiz tika stāstīts, ka bagātība slēpjās *vecīša* saplēstajās, netīrajās drēbēs. Uzskatīja arī, ka *vecīšu* izskatā staigā nomirušo radnieku dvēseles, kuras tika cienātas Ziemassvētku vakarā, iznesot ēdienu ārā zem loga (Вагурина 1998: 131).

Raksta autore piekrīt uzskatam, ka analogi slāvu mitoloģiskiem tēliem ir maskas *ubags, nabags* (Straupē, Talsos) un *vecīši* (Garkalnē, Krimuldā, Pabažos, Skultē) (Olupe 1992: 16, 17). Kā liecina lauka pētījumi, tad *nabagu, ubagu* maskas ir arī Latgalē, kur visbiežāk visi maskotie ļaudis, neizdalot katra izskatu, tiek saukti par *čigāniem*.

Gradzēs iet tikai vidējās un vecākās paaudzes sievietes, apmēram no 40 gadu vecuma: „Kod gradzim īdeva svātku iedīņus – dasas, sīru, olu, boltmaizi, tod tī guoja otkon toluok, gradzis beja tikai sīvītes.” (LFK, 5677)

Teicējas atceras galvenokārt bērībā un jaunībā piedzīvoto, arī pašu dalību šajā rituālā 20. gadsimta 50.–60. gados. *Gradzēs* iet tikai sava pagasta vai vienas sādžas robežās. No iegūtajiem lauka pētījumu materiāliem var secināt, ka:

- 1) līdz 20. gadsimta 40. gadiem (līdz Otrajam pasaules karam) *gradzēs* gāja nabagmāju iemītnieki vai nabagi, kas ar šī rituāla palīdzību ieguva tradicionālos ēdienus Ziemassvētku svinībām,
- 2) pēc Otrā pasaules kara šī tradīcija transformējas un *gradzēs* iet trūcīgi ļaudis, iegūstot tradicionālos ēdienus Ziemassvētku svinībām: „(..) *sazalasio buobenis* (..) *guoja pīgradzuot iedīņa* (..)” (Kazinika 2007),
- 3) 20. gadsimta 60.–70. gados *gradzēs* iet vecāka gada gājuma sievietes un galvenā ideja šim rituālam ir vēstījums par Ziemassvētku atnākšanu un atgādinājums par šīs tradīcijas eksistenci – zūd sociālais aspekts un tradīcija kļūst par maskošāns rituālu,
- 4) ap 20. gadsimta 80. gadiem *gradzēs* iešanas rituāli netiek veikti, bet šobrīd par šo tradīciju zina stāstīt teicējas vecumā no 60 gadiem. Vecākā teicēja Lūcija Lipstova (dz. 1917) dzīvo Ludzas rajona Pušmucovā.

Ja vārda *gradzes* (arī *gradzis*) nozīmi saista ar noteiktu sociālu grupu – ‘trūcīgi ļaudis’, tad var skaidrot arī šīs maskas izskatu:

- skrandains, trūcīgs – „(..)*gradzis beja apgierbtys vīnkuoršuos drēbēs...kulis beja leidza, lai dūtu dasu, kilbasu....*” (Lipstova 2007);
- pār plecu lielas kules – ēdiena salikšanai;
- netīras sejas – speciāli nosmērētas: 1) lai neatpazīst, 2) lai baidītos un atšķirtos (20. gs. 60.–70. gadi).

Gradzēs, kā jau iepriekš minēts, sāk iet 24. decembra vakarā, kad satumst. Skrandainu ļaužu grupa netīrām sejām un kulēm pār plecu ierodas pie mājas loga vai durvīm, trokšņo un dzied dziesmas, lai pievērstu māju saimnieku uzmanību. Raksta autore pieļauj, ka līdz 20. gadsimta 60. gadiem tiek dziedātas Dieva dziesmas un tikai, prasot cienastu, tradicionālās Ziemassvētku dziesmas ar piedziedājumu *kaladō*, bet vēlāk, tradīcijai transformējoties, tiek dziedātas dažādas dziesmas, arī *kaladnīku dzīsmais*, kur galvenais teksts ir:

*Dasu, dasu,
Kilbasu, kilbasu,
Kaladō, kaladō.* (Ulase 2006)

Teicējas uzsver, ka „(..) *gradzuo kilbasys, dasys(..) pi lūga, juos ustobā nago. Pīt pi lūga i suok raspevats* [dziedāt – I. D.], *nu saimnīks tod i starajetsja* [cenšas – I. D.]. (..) *gaidiem muoti, ka atīs i vysa kuo pīness. I tai i beja – ašņa dasys i vyss kas. Nivīns napalaide gradzis ar tukšom rūkom.*

– *Tod izīt, ka gradzis gaidie?*

– (..) *gaidie, tys taidis kai privyčejs* [paraža, tradīcija – I. D.]” (Kazinika 2007)

Dziedāšanu pavada arī lēna dejošana, kas vairāk atgādina “mīcīšanos uz vietas”. 20. gadsimta 70. gados *gradzu* grupai dažkārt pievienojās arī kāds sādžas muzikants, kurš spēlēja ermoņikas vai vijoli. *Gradzes* netiek aicinātas un neiet istabā, cienasts (desas, pīrāgi utt.) tiek iedots pa logu vai durvīm. Kā stāsta teicējas, tad rituāla ilgums ir atkarīgs no māju saimniekiem – pēc cik ilga laika tiek iznests Ziemassvētku cienasts. Diemžēl teicējas neatceras, kādas konkrētas dziesmas tika dziedātas, bet piedziedājumā ir skanējis gan tradicionālais refrēns *kaladō*, gan – *gradzi, gradzi* (Golubeva 2005, Kalvāne 2005, Lipska 2005). Folkloras krātuves materiālos atrodams ieraksts, ka „(..) *pirms kara gradzi veļ dzīduoja, bet kara laikā jom aizlīdzē staiguļot pa muojom un nu tuos raizis tī vaira nadzīd*” (LFK, 5677), kas neatbilst patiesībai. Raksta autore pieļauj, ka pēckara periodā mainījās dziesmu teksti un padomju vara aizliedza svinēt Ziemassvētkus, līdz ar to arī šī tradīcija mainījās, bet saglabājās transformētā veidā atsevišķās detaļās līdz pat 20. gadsimta 70. gadiem.

Šobrīd nevar izskaidrot šīs tradīcijas saistību ar katolisko baznīcu, bet pēc lauka pētījuma materiāliem var secināt, ka *īsonu gradzēs* katoliskā baznīca pat pieļāva, jo šo Ziemassvētku rituālu izpildīja klusākajā svētku vakarā 24. decembrī, kur, savukārt, *iešana čigānos* varēja sākties tikai ar 25. decembri – pirmo Ziemassvētku dienu. Var piekrist apgalvojumam, ka „katolicisms Latgalē (..) ir pieļāvis folkloras un kristietības sintēzi, un mēs varam vien minēt, kā tautas dziesmas, folkloras vispār Latgalē pamazām kristianizējās, vai arī otrādi – kristietiskais folklorizējās.” (Kursīte, Stafecka 2003: 21) Vai arī šāds atzinums: „Latgales Kūčas dīna, Kūču vokors ar kaladošonu mūsdienās ir nogājuši ēnā, dominante ir baznīca ar Kristus bērniņu.” (Reidzāne 2008: 236)

„Tradīcijām ir liela loma sabiedrības dzīvē. (..) raksturīgs rituālisms un atkārtošanās. Tradīcijas nostiprina zināmas patiesības, kas ir spēkā noteiktās sociālās grupās.” (Rungule, Laķe 2008: 243) *Īsona gradzēs* ir viena no maskošanās tradīcijām, kas izzuda 20. gadsimta 70.–80. gados, jo:

- 1) izzuda šīs tradīcijas sākotnējā sociālā nozīme, kur rituālu veica konkrēta ļaužu grupa svētku sajūtas radīšanai gan sev (iegūstot ēdienu), gan citiem (nesot vēsti par Ziemassvētkiem),
- 2) pādomju varas gados mazinājās kristīgo un tradicionālo Ziemassvētku svinēšanas iespējas,
- 3) 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā, transformējoties daudzām tradīcijām un mijiedarbojoties dažām kultūrām, *īsona gradzēs* (arī *čigānos*) vairs nav aktuāla mūsdienas kultūrvidēi.

Taču raksta autore pieļauj, ka šī maskošanās tradīcija var atdzimt kā unikāla un savdabīga tradicionālās kultūras sastāvdaļa.

NEPUBLICĒTIE AVOTI

Teicējas:

Golubeva Austra (dz. 1941). Intervija Ludzas rajona Mērdzene, 2005. gada novembris.
Kazinika Helēna (dz. 1928). Ludzas rajona Pušmucova, 2007. gada septembris.
Kalvāne Leontīne (dz. 1921). Intervija Ludzas rajona Mērdzene, 2005. gada novembris.
Lipska Zoļa (dz. 1921). Intervija Ludzas rajona Mērdzene, 2005. gada novembris.
Lipstova Lucija (dz. 1917). Ludzas rajona Pušmucova, 2007. gada septembris.
Ulase Valentīna (dz. 1927). Ludzas rajona Cibla, 2006. gada decembris.
Latviešu folkloras krātuve (LKF) 1940, 5677.

LITERATŪRAS SARAKSTS

Balkevičs, Jons. u.c. (1995). *Lietuviešu-latviešu vārdnīca*. Rīga: Zinātne.
Cibuļš, Jurs, Leikuma, Lidija (2003). *Latgaliešu valodas mācība: Vasals!* Rīga: N.I.M.S.
Darbiņa, Alda (sast.). (2004). *Krievu-latviešu vārdnīca*. Rīga: Avots.
Kursīte, Janīna, Stafecka Anna (2003). Kristietiskā folkloras. *Latgale: valoda, literatūra, folkloras*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība. 21–22.
Līdeks, Osvalds (1991). *Latviešu svētki. Latviešu svinamās dienas*. Rīga: Scientia.
Olupe, Edīte (1992). *Latviešu gadskārtu ieražas*. Rīga: Avots.

- Rancāne, Aīda (2008). Latviešu tradicionālās maskas – laika atjaunotājas pārejas ritos. *Letonica*. Rīga: LFMI. 215–231.
- Reidzāne, Beatrise (2008). Latviešu svētku un svinamo dienu nosaukumu etimoloģijas, to problemātika. *Letonica*. Rīga: LFMI. 232–246.
- Rungule, Rīta, Laķe, Anda (2008). Tradīciju loma identitātes veidošanā. Kursīte, J. Stauga, J.(sak.) *Vārķava. Tradicionālā kultūra un mūsdienas: rakstu krājums*. Rīga: Madris. 243–251.
- Rancāne, Aīda (2008). Starptautiskais masku tradīciju festivāls. *Jaunais Inženieris*. Nr. 12. 31. janv. 12.
- Бердяев, Николай. (1990). *Духи русской революции. Вехи. Из глубины*. Москва: СП "Ост-Вест корпорейшин".
- Вагурина, Людмила (1998). *Славянская мифология: словарь-справочник*. Москва: Линор@Совершенство.